Materiały edukacyjne w ramach projektu Edukacja przeciwko antysemityzmowi. Uczyć się z przeszłości, aby zrozumieć współczesne wyzwania. Multimedialny zestaw edukacyjny, w ramach europejskiego programu „Obywatele, równość, prawa i wartości" (Citizens, Equality, Rights and Values, CERV)

Spis treści:

I. Pakiet 4 scenariuszy lekcyjnych do książki Larissy Cain „Dziewczynka z zamkniętego miasta", autorka: Katarzyna Niewczas

Założenia:

- każdy scenariusz przygotowany jest na 45 minutowe zajęcia; prowadzący mogą skorzystać ze wszystkich propozycji i przeprowadzić je po kolei na odrębnych jednostkach lekcyjnych albo w formie dłuższego warsztatu lub wykorzystać jedynie wybraną lekcję;

- jakkolwiek lektura całości książki jest rekomendowana dla uczestników i uczestniczek zajęć, scenariusze proponują również wybrane fragmenty książki, które uczestnicy spotkania mogą przeczytać w trakcie zajęć – do decyzji nauczyciela pozostaje zachęcenie grupy do lektury całości przed zajęciami lub korzystanie z fragmentów tekstu w trakcie lekcji,

- pakiet przygotowany jest dla klas 7-8 szkoły podstawowej,

- pakiet składa się z prezentacji, scenariuszy oraz kart pracy.

Scenariusz I lekcji: Przed wojną

Cele:

- poznanie głównej bohaterki opowiadania i zbudowanie zaciekawienia jej historią,

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat społeczności żydowskiej w przedwojennej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem jej wewnętrznego zróżnicowania,

- stworzenie przestrzeni na odnalezienie informacji na temat historii społeczności żydowskiej w miejscu zamieszkania uczniów i uczennic.

Metody:

1. Praca ze zdjęciem bohaterki i jej rodziców zamieszczonym w książce: działanie w kilkuosobowych grupach, stworzenie opisu zdjęcia na podstawie zaproponowanych pytań, próba osadzenia fotografii w konkretnych realiach historycznych i społecznych.
2. Lektura fragmentu tekstu przedstawiającego rodzinę głównej bohaterki. W omówieniu fragmentu powrót do pytań ze zdjęcia, tak aby porównać intuicyjne odpowiedzi młodzieży z informacjami zawartymi w książce.
3. Na podstawie przeczytanego fragmentu tekstu porównanie stylu życia rodziców i dziadków dziewczynki (obchodzenie świąt, język).
4. Prezentacja z grafikami i zdjęciami odnosząca się do przedwojennej społeczności żydowskiej w Polsce (liczebność, obecność w miastach i na wsiach, różnice w zakresie stosunku do tradycji, religii, stosunku do kultury większościowej). Prezentacja podsumowana kartami pracy do wykonania w parach.
5. Działanie indywidualne: odwiedzenie portalu Wirtualny Sztetl i sprawdzenie informacji o społeczności żydowskiej w miejscu zamieszkania uczniów.

Scenariusz II: W getcie

Cele:

- uporządkowanie wiedzy na temat sytuacji polskich Żydów w pierwszych latach II wojny światowej (1939-1942),

- przyjrzenie się zjawisku postępującej dyskryminacji polskich Żydów w oparciu o model piramidy Allporta,

- refleksja nad tym, co dawało siłę głównej bohaterce w czasie jej przebywania w getcie.

Metody:

1. Zebranie i podsumowanie dotychczasowej wiedzy uczniów i uczennic na temat sytuacji polskich Żydów na początku II wojny światowej. Prowadzący zajęcia zapisuje na tablicy hasło „getto" i zaprasza klasę do podzielenia się faktami historycznymi, które są związane z tą tematyką. Nauczyciel zbiera wiedzę grupy i porządkuje informacje korzystając z dołączonej prezentacji.
2. Wprowadzenie modelu piramidy Allporta i omówienie problematyki narastającej dyskryminacji.
3. Lektura wybranych fragmentów tekstu. Na ich podstawie uczniowie w parach umieszczają kolejne wydarzenia z tekstu (jak nakaz noszenia opaski z Gwiazdą Dawida, zamknięcie getta) na modelu piramidy Allporta. Omówienie pracy w grupach na forum klasy.
4. Wspólna refleksja na temat tego, co było źródłem wsparcia/siły dla bohaterki w czasie jej przebywania w getcie. Młodzież zapisuje swoje pomysły indywidualnie na samoprzylepnych karteczkach, które zbiera na tablicy i podsumowuje nauczyciel.

Scenariusz III: W ukryciu

Cele:

- zdobycie podstawowych informacji na temat postaw społecznych w obliczu Zagłady,

- uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat realiów ukrywania się Żydów poza gettem,

- refleksja nad tym, co było potrzebne w czasie wojny do uratowania życia żydowskiego dziecka.

Metody:

1. Nauczyciel wyświetla na ekranie, rzutniku załącznik z nagłówkami prasowymi dotyczącymi historii Żydów ukrywających się poza gettem w trakcie drugiej wojny światowej w Polsce. Przeczytanie nagłówków jest wstępem do rozmowy z grupą o tym, co wiedzą, słyszeli o historiach osób ukrywających się.
2. Lektura fragmentów tekstu. Na ich podstawie praca z kartami pracy w parach i stworzenie opisu postaw wybranych postaci (takich jak wybrane osoby przyjmujące bohaterkę do swojego domu, szmalcownicy). Zwrócenie uwagi na działania podjęte przez te postacie, ich motywacje, a także wpływ na bohaterkę. Omówienie kart pracy na forum.
3. Ćwiczenie łańcuch pomocy: wspólna, na forum klasy rekonstrukcja miejsc, w których po wyjściu z getta ukrywała się bohaterka. Zwrócenie uwagi na złożoność procesu udzielania pomocy Żydom przebywającym poza gettem, ilość zaangażowanych w to osób oraz znaczenie żydowskich działaczy w tym procesie. Ćwiczenie uzupełnione krótką prezentacją umieszczającą historię dziewczynki w szerszym kontekście historycznym.
4. Rozmowa na forum klasy: Co było trudne dla bohaterki w trakcie jej ukrywania się poza gettem? Co było trudne dla osób ją ukrywających?

Scenariusz IV: Po wojnie

Cele:

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat przyczyn i kierunków migracji Żydów z Polski po II wojnie światowej,

- podjęcie refleksji na temat trudności, jakich doświadczali ocalali Żydzi i Żydówki,

- podsumowanie pracy z opowieścią biograficzną.

Metody:

1. Nauczyciel wyświetla na rzutniku planszę z informacją o liczebności społeczności żydowskiej w Polsce tuż po wojnie i obecnie, w 2026 roku. Sprawdza z klasą jej intuicje na temat przyczyn wyjazdów Żydów z Polski po wojnie.
2. Lektura fragmentów tekstu. Praca w parach z kartami pracy wokół dylematu zostać czy wyjechać (co sprawia, że bohaterka chciałaby zostać w Polsce? Co sprawia, że ona i jej rodzina planują wyjazd? Dokąd zamierzają się wybrać?). W omówieniu na forum zwrócenie uwagi na powojenny antysemityzm, utratę bliskich, chęć odbudowania życia w innym miejscu, połączenia się z dalszą rodziną, stworzenie państwa żydowskiego. Omówienie podsumowane krótką prezentacją zbierającą te wątki.
3. Praca indywidualna: list do bohaterki książki. Na podstawie zaproponowanych pytań uczniowie indywidualnie piszą list, w którym osobiście odnoszą się do poznanej historii, dzielą się swoimi wrażeniami z lektury, tym, co było w niej dla nich trudne, co ich wzruszyło, co dało im poczucie siły.

II. Pakiet 2 scenariuszy zajęć dla szkół ponadpodstawowych wokół książki Hedi Fried, Czy bałam się śmierci? Pytania o Zagładę, autorka: Katarzyna Niewczas

Scenariusz I: Tożsamość

Cele edukacyjne:

- poznanie podstaw teorii tożsamości społecznej,

- przyjrzenie się znaczeniu przynależenia do mniejszości,

- refleksja nad własną tożsamością.

Konspekt zajęć:

1. Wstęp: z czego składa się tożsamość? Praca w grupach na przedstawionym schemacie, której celem jest zaproponowanie przez młodzież elementów, z których składa się tożsamość człowieka.
2. Lektura rozdziałów: „Jak żyliście przed wojną?” oraz „Czy czujesz się Szwedką?”
3. Odniesienie przeczytanych fragmentów książki do zaproponowanych przez młodzież kategorii tożsamości. Na tej podstawie odpowiedź na pytanie, kim jest narratorka tekstów. Jak się przedstawia? Do których fragmentów swojej tożsamości się odnosi?
4. Krótka prezentacja na temat teorii tożsamości społecznej, grup mniejszościowych i większościowych, oraz zagrożenia dyskryminacją osób należących do grup mniejszościowych.

5. Indywidualna refleksja na temat własnej tożsamości na podstawie zaproponowanej karty pracy.

Scenariusz II: Narastanie dyskryminacji

Cele edukacyjne:

- prześledzenie narastającej dyskryminacji w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej,

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat mechanizmów dyskryminacji,

- podjęcie refleksji na temat istniejących obecnie środków ochrony mniejszości i ich znaczenia dla przeciwdziałania dyskryminacji.

Konspekt zajęć:

1. Wstęp: na tablicy zapisane są tytuły rozdziałów książki, które młodzież przeczyta w trakcie lekcji. Przez kilka minut uczniowie rozmawiają o nich w parach i zastanawiają się, jak może na nie odpowiedzieć autorka.
2. Lektura fragmentów książki: „Kiedy zrozumiałaś, że rodzina jest w niebezpieczeństwie?" oraz „Jak to możliwe, że cały naród stanął po stronie Hitlera?"
3. Praca w grupach z kartami pracy: rekonstrukcja zmian zachodzących w rodzinie narratorki w trakcie drugiej wojny światowej.
4. Krótka prezentacja na temat dyskryminacji narastającej w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej.
5. Indywidualna praca z informacjami na temat środków ochrony mniejszości wprowadzonymi po drugiej wojnie światowej oraz rozmowa na forum klasy na ich temat.

III. Wprowadzenie oraz wybór źródeł wraz z pytaniami do nich dot. dylematów moralnych z odniesieniem do Zagłady, autor: Robert Szuchta

IV. Narzędzia reagowania na opór, dehumanizację i przeciążenie emocjonalne w nauczaniu o Holokauście, autorka: Alicja Kotowska

Co-funded by the European Union

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Żydzi w przedwojennej Polsce

Życie codzienne, kultura i relacje społeczne

Liczebność społeczności żydowskiej

- W II Rzeczypospolitej mieszkało ok. 3,3 miliona Żydów.
- Stanowili około 10% obywateli Polski.
- Była to jedna z największych społeczności żydowskich na świecie.

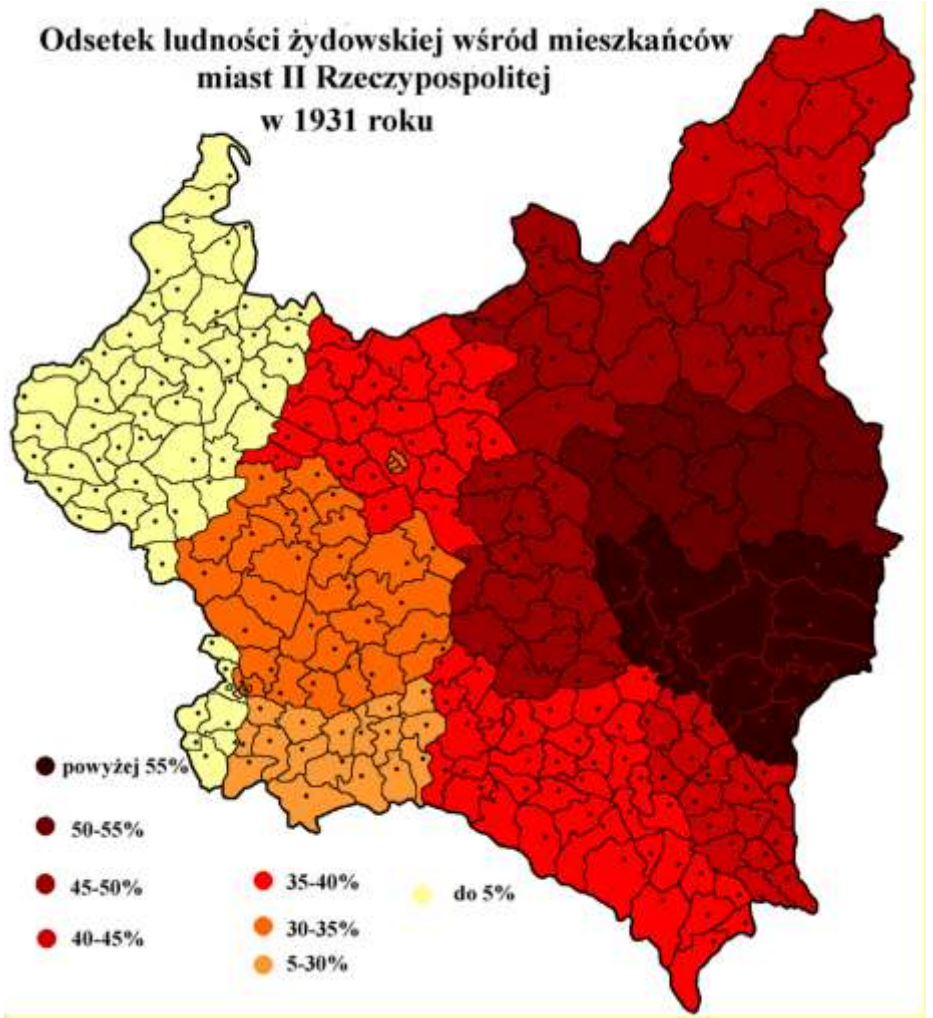

https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_%C5%BByd%C3%B3w_w_Polsce#/media/Plik:Percentage_of_the_Jewish_population_in_the_cities_of_the_Second_Polish_Republic_in_1931.png, CC BY-SA 3.0

Żydzi w miastach i na wsiach

- Większość Żydów mieszkała w miastach i miasteczkach.
- Często prowadzili sklepy, warsztaty rzemieślnicze, drukarnie, piekarnie, zakłady krawieckie.
- W wielu miasteczkach stanowili znaczną część mieszkańców.

Żydowscy kupcy zboża podczas rozmowy na rynku w Słomnikach. https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/125577/23c48c1fa444653bcc5df3dc9b37b56b/, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Różnice w podejściu do tradycji i religii

- Wśród polskich Żydów było wiele osób religijnych, przestrzegających zasad judaizmu, takich jak szabat, czy koszerność.
- Społeczność żydowska nie była jednak jednolita, i nie wszyscy Żydzi byli religijni.

Fragment budynku z wejściem do Teatru Scala. Widocznie afisze teatralne umieszczone w gablotach.
https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/150931:1/

Stosunek do kultury większościowej

- Wielu Żydów chciało zachować język jidysz i żydowską tradycję. W przedwojennej Polsce działały żydowskie szkoły, gazety i kluby sportowe.
- Część Żydów uważała się jednocześnie za Polaków. Pisali po polsku i uczestniczyli w polskiej kulturze.
- Część Żydów dążyła do stworzenia niepodległego państwa żydowskiego.

Członkowie organizacji He-Chaluc (hebr. Pionier), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hahalutz_in_Turobin.jpg?utm_source=chatgpt.com, Domena publiczna

Antysemityzm w II RP

II Rzeczpospolita nie była wolna od antysemityzmu. Przed wojną dochodziło w Polsce do bojkotu żydowskich sklepów, przemocy ulicznej, czy dyskryminacji na uczelniach („getto ławkowe”).

Indeks studenta Uniwersytetu Warszawskiego pochodzenia żydowskiego z 1934 z ostemplowanym miejscem w getcie ławkowym, https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_%C5%BByd%C3%B3w_w_Polsce#/media/Plik:Index_of_Jewish_student_in_Poland_with_Ghetto_benche_seal_1934.PNG, Domena publiczna

Sytuacja polskich Żydów w latach 1939-1942

1939

- **1 września 1939** – Niemcy napadają na Polskę; wybucha II wojna światowa.
- **Wrzesień 1939** – Na terenach zajętych przez Niemców rozpoczynają się prześladowania ludności żydowskiej: konfiskaty majątków, przymusowa praca, ograniczenia swobód.
- **Jesień 1939** – Żydzi są zmuszani do noszenia opasek lub gwiazd Dawida.

Opaska z Gwiazdą Dawida, https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%BBydowska_opaska#/media/Plik:POLIN_04.jpg, CC BY-SA 4.0

1940

- **Wiosna 1940** – Niemcy zaczynają tworzyć zamknięte dzielnice żydowskie – getta.
- **16 listopada 1940** – Getto warszawskie, największe getto w okupowanej Europie, zostaje całkowicie zamknięte murem.
- **1940** – Trudne warunki życia w gettach: głód, choroby i przeludnienie powodują śmierć tysięcy ludzi.

Budowa murów getta na ul. Świętokrzyskiej w Warszawie (sierpień 1940), https://pl.wikipedia.org/wiki/Getto_warszawskie#/media/Plik:The_Wall_of_ghetto_in_Warsaw_-_Building_on_Nazi-German_order_August_1940.jpg, Domena publiczna

1941

- **22 czerwca 1941** – Niemcy atakują Związek Radziecki podczas Operacja „Barbarossa”. Za armią niemiecką działają specjalne oddziały dokonujące masowych mordów na Żydach.
- **Lato-jesień 1941** – Nasilają się egzekucje ludności żydowskiej na terenach okupowanych przez Niemców.
- **8 grudnia 1941** – Rozpoczyna działalność obóz zagłady w Chełmnie nad Nerem – pierwszy niemiecki obóz przeznaczony do masowego mordowania Żydów.

Miejsce masowych grobów, Las Rzuchowski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ob%C3%B3z_zag%C5%82ady_w_Che%C5%82mnie_nad_Nerem#/media/Plik:LasRzuchowski4.jpg CC BY-SA 4.0

1942

- **20 stycznia 1942** – Podczas Konferencji w Wannsee niemieccy przywódcy planują „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”, czyli Zagładę europejskich Żydów.
- **22 lipca 1942** – Rozpoczyna się wielka akcja deportacyjna z getta warszawskiego do obozu zagłady w Treblince.
- **Do końca 1942 roku** – Większość Żydów z okupowanej Polski zostaje zamordowana.

Aufruf

An die Einwohner des jüdischen Wohnbezirks.

Gemäss Anordnung der Behörden vom 22. Juli 1942 werden alle Personen, welche nicht in Anstalten und Unternehmen tätig sind, unbedingt umgesiedelt.

Die Zwangsaussiedlung wird ununterbrochen weitergeführt. Ich fordere erneut die der Aussiedlung unterliegende Bevölkerung auf, sich freiwillig auf dem Umschlagplatz zu melden und verlängere auf weitere 3 Tage, d. h. den 2., 3. und 4. August 1942 die Ausgabe von 3 kg. Brot und 1 kg. Marmelade an jede sich freiwillig meldende Person.

Freiwillig zur Abreise erscheinende Familien werden nicht getrennt.

Sammelpunkt für Freiwillige: Dzika 3 – Stawki 27.

Der Leiter des Ordnungsdienstes

Warschau, den 1. August 1942

Wezwanie

Do Mieszkańców Dzielnicy Żydowskiej.

Zgodnie z zarządzeniem Władz z dnia 22 lipca 1942 r. przesiedleniu ulegają wszystkie osoby, nie zatrudnione w instytucjach i przedsiębiorstwach.

Przymusowe wysiedlanie będzie kontynuowane bez przerwy. Wzywam ponownie ludność podlegającą wysiedleniu do dobrowolnego stawienia się na Placu Przeładunkowym, przyczem przedłużam na dalsze 3 dni, t.j. na 2, 3 i 4 sierpnia 1942 wydawanie na każdą dobrowolnie zgłaszającą się osobę po 3 kg chleba i 1 kg marmolady.

Zgłaszające się dobrowolnie rodziny nie będą rozłączane.

Punkt zbiorny dla ochotników: ul. Dzika 3—Stawki 27.

Kierownik Służby Porządkowej

Warszawa, dnia 1 sierpnia 1942 r.

Obwieszczenie kierownika Żydowskiej Służby Porządkowej z 1 sierpnia 1942 roku, informujące, że osoby zgłaszające się dobrowolnie na Umschlagplatz otrzymają 3 kg chleba i 1 kg marmolady, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wielka_akcja_deportacyjna_w_getcie_warszawskim#/media/Plik:Wielka_akcja_wysiedle%C5%84cza_getto_og%C5%82oszenie_o_dobrowolnym_stawieniu_si%C4%99_na_Umschlagplatz.jpg, Domena publiczna

Piramida nienawiści

Piramida nienawiści to model stworzony przez psychologa społecznego Gordona Allporta, który ilustruje proces narastania przemocy w stosunku do grup mniejszościowych.

W ukryciu

strach

„aryjska strona”

fałszywe dokumenty

kryjówka

getto

przetrwanie

Rada Pomocy Żydom Żegota

samotność

Sprawiedliwi wśród Narodów Świata

szmalcownik

siatka pomocy

solidarność

zdrada

Dlaczego żydowskie dzieci ukrywały się poza gettem?

- W pierwszych latach wojny żydowskie rodziny w większości pozostawały razem w getcie. Przebywanie w otoczeniu najbliższych dawało im poczucie bezpieczeństwa.
- Kiedy jednak warunki życia w getcie stawały się coraz trudniejsze, a informacje o masowych mordach docierały do getta coraz częściej, wiele rodzin zaczęło szukać możliwości znalezienia schronienia dla swoich dzieci poza gettem.
- Żydom przebywającym poza gettem, jak i osobom udzielającym im schronienia, groziła wówczas kara śmierci.

Mieszkańcy getta warszawskiego, maj 1941, https://pl.wikipedia.org/wiki/Getto_%C5%BCydowskie#/media/Plik:Bundesarchiv_Bild_101I-134-0782-24,_Polen,_Ghetto_Warschau,_Markt.jpg, CC BY-SA 3.0 de

Co było potrzebne do ukrywania się poza gettem?

- Przede wszystkim miejsce, w którym można było się ukryć, i osoby, które chciały udzielić schronienia. Bez kontaktów po tzw. „aryjskiej stronie” wyjście z getta było niezwykle trudne.
- Konieczne było całkowite ukrycie żydowskiej tożsamości poprzez zmianę imienia, zdobycie fałszywych dokumentów, czy naukę chrześcijańskich modlitw.
- Ukrywani i ukrywający bardzo obawiali się donosów, stąd dokładali wszelkich starań, żeby nikt nie dowiedział się o Żydach i Żydówkach przebywających poza gettem.

Brama getta w Krakowie, 1941, https://pl.wikipedia.org/wiki/Getto_%C5%BCydowskie#/media/Plik:Krakow_Ghetto_Gate_73170.jpg, Domena publiczna

Rada Pomocy Żydom „Żegota”

- Rada powstała w 1942 roku, była polsko-żydowską instytucją wspierającą Żydów na terenie okupowanej Polski.
- Rada zajmowała się zdobywaniem i dostarczaniem pieniędzy potrzebnych na utrzymanie dzieci żydowskich w katolickich rodzinach, organizowała także fałszywych dokumentów.
- Działalność Żegoty była finansowana ze środków skarbu państwa polskiego rządu na uchodźstwie i zagranicznych organizacji żydowskich.

Pomnik Żegoty w Warszawie, Rady Pomocy Żydom przy Delegaturze Rządu RP na Kraj 1942–1945, https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Pomocy_%C5%BBydom#/media/Plik:%C5%BBegota_Polska_Rada_Pomocy_%C5%BBydom_przy_Delegaturze_Rz%C4%85du_RP_na_Kraj_1942-1945.jpg, CC BY 2.0

Po wojnie

Społeczność żydowska w Polsce

- Przed II wojną światową: **3,3 mln Żydów**
- Po II wojnie światowej, w 1945 roku: **ok. 180-270 tysięcy Żydów**
- Współcześnie, w 2026 roku: **ok. 10-20 tysięcy Żydów**

Skutki II wojny światowej

- W trakcie Zagłady zostało zamordowanych 90% polskich Żydów.
- Większość z nich zginęła w obozach zagłady i gettach.
- Po wojnie Ocaleli próbowali wracać do swoich przedwojennych domów i miejscowości, szukali swoich krewnych i przyjaciół.

Obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau, 1945 rok, https://pl.wikipedia.org/wiki/II_wojna_%C5%9Bwiatowa#/media/Plik:Bundesarchiv_B_285_Bild-04413,_KZ_Auschwitz,_Einfahrt.jpg, Domena publiczna

Powojenny krajobraz

- Polska po wojnie była biednym i zniszczonym krajem.
- Ocaleli wracali do swoich miejscowości, w których społeczność żydowska już nie istniała.
- Często ich domy były zniszczone lub zajęte przez nowych właścicieli, którzy nie chcieli się z nich wyprowadzić.
- W powojennej Polsce Żydzi byli narażeni na akty przemocy fizycznej.

Kościół św. Augustyna wśród ruin getta warszawskiego, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Warsaw_Ghetto_after_the_war_and_St_Augustine_Church.jpg, Domena publiczna

Pogrom kielecki

- 4 lipca 1946 roku w Kielcach doszło do pogromu.
- Na skutek rozpowszechnionej plotki o porwaniu polskiego chłopca, tłum oraz część funkcjonariuszy zaatakowało Żydów zamieszkujących dom na Plantach 7.
- 42 Ocalałych z Zagłady zostało zamordowanych.
- Wydarzenie odbiło się głośnym echem w Polsce i zagranicą, i spotęgowało poczucie, że Polska nie jest bezpiecznym krajem dla Żydów.

Grób ofiar pogromu na kieleckim cmentarzu żydowskim, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pogrom_kielecki#/media/Plik:Memorial12.jpg, Domena publiczna

Przyczyny powojennej emigracji

- Obawa przed ponownym doświadczeniem przemocy.
- Utrata bliskich i przyjaciół.
- Chęć rozpoczęcia nowego życia.
- Chęć zamieszkania w powstającym państwie żydowskim. Państwo Izrael powstało w 1948 roku i stało się ważnym miejscem dla żydowskich emigrantów.

Tłum zgromadzony w Tel Awiwie w oczekiwaniu na podpisanie Deklaracji Niepodległości Izraela, https://pl.wikipedia.org/wiki/Proklamacja_niepodleg%C5%82o%C5%9Bci_Izraela#/media/Plik:Israel_-_Independence_May_14,_1948.jpg, Domena Publiczna

Dokąd wyjeżdżali Polscy Żydzi?

- Palestyna / Izrael
- Stany Zjednoczone
- Francja
- Kanada
- Australia

Larissa we Francii, 1946; „Dziewczynka z zamkniętego miasta”

Jak wyglądała emigracja?

- Wielu ludzi wyjeżdżało legalnie, ale część przekraczała granice potajemnie.
- W przygotowaniu wyjazdów pomagały organizacje żydowskie.
- Często emigranci trafiali do obozów przejściowych w Europie.

Żydowska rodzina w obozie przejściowym w Wiedniu, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dipisi#/media/Plik:Jewish_refugees_in_Vienna.jpg, Domena publiczna

Scenariusze lekcji do książki

„Dziewczynka z zamkniętego miasta”

Autorka scenariuszy: Katarzyna Niewczas

Założenia pakietu scenariuszy:

1. Pakiet przygotowany jest dla klas 7-8 szkoły podstawowej.

2. Każdy ze scenariuszy został przygotowany do realizacji w trakcie 45 minutowych zajęć lekcyjnych. Prowadzący mogą przeprowadzić cztery kolejne zajęcia w ramach odrębnych jednostek lekcyjnych, zrealizować je w formie dłuższego, około 4 godzinnego warsztatu lub wykorzystać jedynie wybraną lekcję.

3. Jakkolwiek lektura całości książki „Dziewczynka z zamkniętego miasta” Larissy Cain jest rekomendowana dla uczestników i uczestniczek zajęć, scenariusze proponują wybrane fragmenty książki, które uczniowie i uczennice mogą przeczytać w trakcie zajęć. Do decyzji nauczyciela pozostaje zachęcenie grupy do lektury całości przed zajęciami lub korzystanie z fragmentów tekstu w trakcie lekcji.

Scenariusz I lekcji: Przed wojną

Cele edukacyjne:

1. Poznanie głównej bohaterki książki i zaciekawienie jej historią,

2. Zdobycie podstawowej wiedzy na temat społeczności żydowskiej w przedwojennej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem jej wewnętrznego zróżnicowania,

3. Dotarcie do informacji na temat historii społeczności żydowskiej w miejscu zamieszkania uczniów i uczennic.

Przebieg lekcji

1. Wyświetl na rzutniku zdjęcie Larissy Cain z rodzicami z 1939 roku i opowiedz grupie, że w trakcie tych zajęć poznacie bliżej historię przedstawionej na zdjęciu dziewczynki i jej rodziny.

   Podziel klasę na kilkuosobowe grupy i rozdaj każdej z nich kartę pracy ze zdjęciem i dołączonymi do niego pytaniami. Przekaż grupom, że w pierwszej części ćwiczenia zachęcasz ich do swobodnych interpretacji zdjęcia.

Krynica, lipiec 1939 roku.
Nasze ostatnie wakacje

Gdy grupy są już gotowe, zaproś klasę do opowiedzenia na forum o swoich intuicjach.

2. Aby dowiedzieć się, kim naprawdę była rodzina przedstawiona na zdjęciu, rozdaj klasie wydrukowane fragmenty książki, zawierające rozdziały: „Szczęśliwa Dziewczynka” i „U dziadków”, str. 11-15.

Gdy grupa skończy czytać, wróć do kart pracy i zaproś klasę do ponownego odpowiedzenia na pytania. Sprawdźcie wspólnie, co było zaskoczeniem dla młodzieży, a co się potwierdziło.

Czego dowiadujemy się z tekstów:

- rodzice Larissy prowadzą sklep ze słodyczami w Warszawie,
- są niezamożni, mieszkają we trójkę w wynajętym pokoju,
- mama jest opiekuńcza i jest przy dziewczynce, kiedy ta choruje,
- dziadkowie dziewczynki mieszkają w Częstochowie,
- Larissa uwielbia odwiedziny u dziadków, którzy nazywają ją „iskierką”,
- dziewczynka jest Żydówką,
- jej dziadkowie obchodzą żydowskie święta (jak szabat, czy Pesach), a także znają język jidysz,
- w Częstochowie mieszka też wielu innych krewnych dziewczynki,
- rodzina spotyka się z przemocą w stosunku do Żydów w swoim otoczeniu.

W omówieniu tekstu zwróć uwagę na informacje związane z kulturą żydowską, ale nie pomijaj innych cech charakteryzujących tę rodzinę, takich jak status społeczny, zawód czy cechy charakteru poszczególnych osób. To ważne, aby zobaczyć rodzinę Larissy w całości, nie tylko z perspektywy ich religii, ale także innych fragmentów ich tożsamości. Religia, język i pochodzenie nigdy nie są wyczerpującą informacją na temat innej osoby.

3. Wyświetl i omów załączoną prezentację „Żydzi w przedwojenne Polsce”, aby nadać informacjom z lektury szerszy kontekst historyczny.

4. Zaproś uczniów i uczennice do działania indywidualnego. Zapisz na tablicy adres strony internetowej Wirtualny Sztetl: sztetl.org.pl i zaproś wszystkich do odwiedzenia strony i wyszukania informacji na temat przedwojennej społeczności żydowskiej w Waszej lub najbliższej miejscowości. Omówcie znalezione informacje na forum.

Scenariusz II: W getcie

Cele edukacyjne:

1. Uporządkowanie wiedzy na temat sytuacji polskich Żydów w pierwszych latach II wojny światowej (1939-1942),

2. Prześledzenia zjawiska postępującej dyskryminacji polskich Żydów w oparciu o model piramidy Allporta,

3. Refleksja nad tym, co dawało siłę głównej bohaterce w czasie jej pobytu w getcie.

Przebieg lekcji:

1. Zapisz na tablicy hasło „getto” i zaproś młodzież do podzielenia się znanymi im faktami historycznymi, które są związane z tą tematyką. Zbierz dotychczasową wiedzę grupy i uporządkuj ją.

2. Omów z klasą dołączoną prezentację, aby poszerzyć wiedzę młodzieży na temat sytuacji polskich Żydów w pierwszych latach II wojny światowej (1939-1942). Wprowadź model piramidy nienawiści Allporta i zarysuj problematykę narastającej dyskryminacji.

3. Zaproś młodzież do lektury poniższych fragmentów tekstu: „Pierwszy okres okupacji niemieckiej”, „Listopad 1940 – getto w Warszawie”, „Rok 1941 w getcie”, str. 27-36; oraz „Akcja deportacyjna w lipcu, sierpniu i wrześniu 1942 roku” str. 39-44.

   Rozdaj uczniom i uczennicom wydrukowane fragmenty tekstów oraz kartę pracy z piramidą nienawiści. Zadaniem klasy jest przeczytanie testów, a następnie umieszczenie opisanych w nich wydarzeń na modelu piramidy nienawiści Allporta. Rozdaj każdej parze wydrukowaną kartę pracy z piramidą nienawiści.

   Tematyka przywołana w tekstach:
   - nakaz noszenia opaski z Gwiazdą Dawida (wykluczanie),
   - zakaz chodzenia do szkoły (dyskryminacja),
   - zamknięcie getta (dyskryminacja),
   - przeludnione mieszkania (przemoc),
   - epidemia tyfusu (przemoc),
   - brak leków (przemoc),
   - brak żywności (przemoc),
   - wielka akcja deportacyjna (eksterminacja).

   Proponujemy omówienie warunków w getcie jako przykładów przemocy w stosunku do Żydów. Przeludnienie, choroby, braki leków i żywności były następstwem celowego zamknięcia gett i zgromadzenia dużych skupisk ludzi na małym terenie bez odpowiednich zasobów. Fatalne warunki życia w getcie powodują śmierć dziesiątek tysięcy ludzi jeszcze przed akcją likwidacyjną.

   Omów z klasą przygotowane karty pracy. W omówieniu zwróć uwagę na warstwę wiedzową (zjawisko narastania przemocy), ale także na aspekt emocjonalny pracy z trudnym materiałem historycznym. Sprawdź, jak czują się Twoi uczniowie po lekturze tekstów i jakie emocje wywołały w nich poznane fakty historyczne.

4. Na zakończenie lekcji zaproś klasę do wspólnej refleksji na temat tego, co było źródłem wsparcia i siły dla Larissy w czasie jej przebywania w getcie. Zaproś młodzież do zapisania indywidualnie swoich pomysłów na samoprzylepnych karteczkach i przyklejenia ich na tablicy. Omów i podsumuj wątki wywołane przez młodzież.

W tekście narratorka odwoju się do

- lektury książek,
- obecności bliskich,
- zabawy na podwórku z przyjaciółmi,
- nauki

jako strategii, które dawały jej wsparcie w trakcie jej pobytu w getcie.

Scenariusz III: W ukryciu

Cele edukacyjne:

1. Zdobycie podstawowych informacji na temat postaw społecznych grupy większościowej w obliczu Zagłady,

2. Uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat realiów ukrywania się Żydów poza gettem,

3. Stworzenie przestrzeni do refleksji nad tym, co było potrzebne w czasie wojny do uratowania życia żydowskiego dziecka.

Przebieg lekcji:

1. Wyświetl na ekranie slajd z prezentacji z hasłami dotyczącymi ukrywania się Żydów poza gettem w czasie wojny. Zapytaj klasę o to, co łączy wszystkie te hasła, jakiego tematu dotyczą. Wykorzystaj tę rozmowę do uporządkowania dotychczasowej wiedzy grupy na temat ukrywania się Żydów poza gettem.

2. Zaproś klasę do lektury poniższych fragmentów: „W getcie od września 1942 do stycznia 1943 roku", „W Warszawie po polskiej stronie", str. 45-51 oraz „U Hanki", str. 53-57.

   Po lekturze podziel klasę na grupy i rozdaj każdej z nich kartę pracy. Na ich podstawie uczniowie i uczennice stworzą opis postaw wybranych postaci z przeczytanych rozdziałów książki.

   Osoby przywołane we fragmentach książki:

   - wujek Aleksander, który organizuje wyjście z getta dzięki pomocy przyjaciół z polskiego podziemia;
   - znajomi Aleksandra, w których domu Larissa traktowana jest serdecznie, uczy się gotować i ma dostęp do książek;
   - krawcowa, u której dziewczynka czuje się obco, jest traktowana szorstko, podejrzewa, że została przyjęta za opłatą;

- szmalcownicy, którzy chcą dostać łapówkę, grożą wydaniem Larissy na gestapo;
- rodzina z córką, narzeczoną Aleksandra, która serdecznie przyjmuje u siebie dziewczynkę;
- Hanka i Janek, możliwe, że są podwójnymi agentami lub członkami polskiego podziemia, Larissa nie może wychodzić z pokoju w ciągu dnia, ale w mieszkaniu od czasu do czasu odwiedza ją tata.

Omów karty pracy na forum zwracając uwagę na różnorodność zachowań, postaw i motywacji przedstawionych osób. Zwróć uwagę grupy na to, jak różne mogło być doświadczenie bycia ukrywanym w zależności od tego, kto udzielał schronienia.

3. Wspólnie z klasą zrekonstruuj listę osób, u których po wyjściu z getta ukrywała się Larissa. Narysuj na tablicy „łańcuch pomocy" łącząc te wszystkie osoby strzałkami.

   Zwróć uwagę klasy na złożoność procesu udzielania pomocy Żydom przebywającym poza gettem, ilość zaangażowanych w to osób oraz znaczenie żydowskich działaczy w tym procesie (wujek Aleksander). Wiele osób pomagających uratować jedno żydowskie dziecko to motyw bardzo często powtarzający się w relacjach dzieci uratowanych z getta.

   Uzupełnij to ćwiczenie dołączoną prezentacją umieszczającą historię dziewczynki w szerszym kontekście historycznym.

4. Podsumuj zajęcia rozmową na forum klasy na temat trudności, których doświadczała Larissa w trakcie jej ukrywania się poza gettem oraz trudności, których doświadczały ukrywające ją osoby.

   Przykładowe wątki, które możecie poruszyć:

   Co było trudne dla Larissy?
   - rozłąka z tatą,
   - nieznajomość osób, którzy mają ją do siebie przyjąć,
   - konieczność ukrywania swojego imienia, pochodzenia i historii,
   - konieczność ukrywania się w domu bez możliwości wychodzenia,
   - samotność,
   - oschłe zachowanie części osób, które ją u siebie przechowują,
   - strach przed odkryciem jej tożsamości i grożącą karą śmierci.

   Co było trudne dla osób ją ukrywających?

   - strach przed odkryciem, że ukrywają u siebie Żydówkę i grożącą karą śmierci,
   - przyjęcie do swojego domu nieznajomej i niesamodzielnej osoby,
   - zorganizowanie wyżywienia dla kolejnego domownika,
   - odpowiedzialność za ukrywaną osobę.

Scenariusz IV: Po wojnie

Cele edukacyjne:

- Zdobycie podstawowej wiedzy na temat przyczyn i kierunków migracji Żydów z Polski po II wojnie światowej,

- Podjęcie refleksji na temat trudności, jakich doświadczali ocalali Żydzi i Żydówki,

- Podsumowanie pracy z opowieścią biograficzną.

Przebieg lekcji:

1. Wyświetl na rzutniku planszę z informacją o liczebności społeczności żydowskiej w Polsce przed wojną, tuż po wojnie i obecnie, w 2026 roku. Zapytaj klasę o jej intuicje na temat przyczyn różnicy między liczebnością społeczności żydowskiej tuż po wojnie a współcześnie.

2. Zaproś klasę do lektury fragmentów tekstu: str. 92-100, a następnie do przygotowania załączonych kart pracy w parach.

   Omów z klasą przygotowane przez młodzież karty pracy i uzupełnij ich wypowiedzi dołączoną prezentacją.

   Czego dowiadujemy się z tekstu?
   - Powojenna przemoc skierowana przeciwko Żydom (jak pogrom kielecki) sprawia, że wielu Ocalałych nie czuje się bezpiecznie w kraju i postanawia wyjechać.
   - Powszechnym doświadczeniem polskich Żydów i Żydówek po wojnie jest poczucie pustki: 90% przedwojennej społeczności żydowskiej zginęło w Zagładzie. Ocaleni utracili więc rodziny, przyjaciół, znajomych; zniknęły także wspólnoty religijne, szkoły, kluby sportowe.
   - Decyzja o wyjeździe z Polski była dla wielu poprzedzona dylematem. Wyjazd wiązał się z opuszczeniem kraju urodzenia, pozostawieniem za sobą miejsca pochówku rodziny i przodków, koniecznością odnalezienia się w nowym miejscu.
   - Wujostwo Larissy postanawia wyemigrować do Francji, gdzie mają krewnych. Dziewczynka wolałaby wyjechać do Palestyny, gdzie również mieszkają ich krewni, a ponadto tworzy się nowe państwo żydowskie.

3. Na zakończenie cyklu lekcji zaproponuj klasie pracę indywidualną: napisanie listu do bohaterki książki.

   Zaproponuj uczniom i uczennicom odpowiedzenie w liście na poniższe pytania:
   - Jak czujesz się po poznaniu historii Larissy?
   - Co było dla Ciebie ważne w jej opowieści?

- Co chciałbyś zapamiętać z tej historii?
- Co chciałbyś przekazać Larissie?

Indywidualne napisanie listów pozwoli młodzieży na domknięcie pracy z trudnym tematem poprzez podjęcie osobistej refleksji na temat wrażeń i emocji, jakie wywołał w nich kontakt z tą osobistą historią.

Karta pracy do lekcji „Przed wojną”

Krynica, lipiec 1939 roku.
Nasze ostatnie wakacje

1. Kto jest przedstawiony na zdjęciu?

2. Jak sobie wyobrażacie, kim mogą być te osoby? Gdzie mieszkają, czym się zajmują?

3. Kiedy zostało zrobione to zdjęcie? Dlaczego jest podpisane „Nasze ostatnie wakacje”?

Po przeczytaniu tekstów, odpowiedzcie na pytania jeszcze raz:

1. Kto jest przedstawiony na zdjęciu?

2. Kim są te osoby? Gdzie mieszkają, czym się zajmują?

3. Kiedy zostało zrobione to zdjęcie? Dlaczego jest podpisane „Nasze ostatnie wakacje”?

Karta pracy do lekcji „W getcie”

Nanieś na model Piramidy nienawiści wydarzenia historyczne opisane we fragmentach, które właśnie przeczytałeś.

Przykładowo, narratorka opisuje w tekście nałożenie na Żydów obowiązku noszenia opaski z Gwiazdą Dawida, co jest przykładem wykluczania.

Karta pracy do lekcji „W ukryciu”

Po lekturze fragmentów książki uzupełnij poniższą tabelę.

	Jakie działania podejmują?	Jakie są ich motywacje?	Jaki wpływ ich działania mają na Larissę?
Wujek Aleksander			
Znajomi Aleksandra			
Krawcowa			
Szmalcownicy			
Rodzina z córką			
Hanka			

Karta pracy do lekcji „Po wojnie”

Po lekturze fragmentów tekstu odpowiedz na poniższe pytania.

Dlaczego Larissa i jej rodzina planują wyjazd z Polski?

Dokąd planuje zabrać rodzinę wujek Larissy, a gdzie chciałaby się udać dziewczyna?

Dlaczego Larissie trudno jest opuścić Polskę?